

Dobre praktyki działań z zakresu lokalnej ochrony bioróżnorodności i małej retencji służące adaptacji do zmian klimatu

Legnica 2018

Projekt pn. „Współdziałanie środowisk na rzecz adaptacyjności do zmian klimatycznych poprzez małą retencję i ochronę bioróżnorodności” współfinansowany ze środków Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko oraz Narodowego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej.

Unia Europejska
Fundusz Spójności

Projekt „**Współdziałanie środowisk na rzecz adaptacyjności do zmian klimatycznych poprzez małą retencję oraz ochronę bioróżnorodności**” realizowany w okresie od lipca 2017 r do czerwca 2019 przez Fundację Ekologiczną „Zielona Akcja”, finansowany ze środków Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko 2014-2020.

Celem głównym projektu jest podniesienie wiedzy i integracja środowisk mających największy wpływ na działania w zakresie adaptacji do zmian klimatycznych poprzez wykorzystanie małej retencji do odnowy zasobów wodnych i przywracania równowagi środowiska przyrodniczego. Projekt będzie realizowany na terenie województw opolskiego, dolnośląskiego, lubuskiego i wielkopolskiego. Skierowany jest do podmiotów szczebla wojewódzkiego odpowiedzialnych za gospodarowanie wodą oraz ochronę bioróżnorodności oraz decydentów samorządowych, organizacji i społeczności lokalnych. Ma umożliwić współpracę, przekazywanie dobrych praktyk i mobilizować środowiska do działań adaptacyjnych zarówno na szczeblu regionalnym jak i lokalnym.

Zaplanowane działania wykorzystują doświadczenia wypracowane w trakcie realizacji projektów pn. „Mała retencja, duża sprawa” „Zadrzewienia śródpolne dla ochrony bioróżnorodności i klimatu” oraz „Wzmocnienie udziału społeczności lokalnych w decyzjach dotyczących adaptacji do zmian klimatu”.

Zapraszamy na stronę: **www.malaretencja.pl**

Znajd nas na Facebooku pod hasłem:
„Mała retencja - duża sprawa”

Dobre praktyki działań z zakresu lokalnej ochrony bioróżnorodności i małej retencji służące adaptacji do zmian klimatu

Środowisko przyrodnicze ma duży, naturalny potencjał łagodzenia zmian klimatu, szczególnie zjawisk związanych z suszą, podtopieniami, powodzią. Tam, gdzie występują naturalne lub półnaturalne siedliska tj. mało zmienione doliny rzeczne, tereny zalewowe, podmokłe łąki, jeziora, oczka wodne, lasy i zadrzewienia, tam skutki ekstremalnych zjawisk pogodowych są dużo mniejsze. Tam, gdzie środowisko jest mocno przekształcone przez człowieka nasilenie zjawisk ekstremalnych jest dużo większe, a w przypadku suszy, czy powodzi straty materialne są zdecydowanie wyższe.

Warto dbać o naturalne tereny tworzące potencjał retencyjny i stanowiące przeciwwagę dla skutków zmian klimatu, ponieważ lokalnie stanowią one naturalny bufor w najbliższym otoczeniu.

Konkretne działania, nawet gdy są to małe prace wykonane przez społeczności lokalne, w dłuższej perspektywie mogą okazać się znaczące dla przyrody i dla adaptacji ludności do zmian klimatu.

Sadzenie roślin przyjaznych owadom w jednej z dolnośląskich miejscowości (fot. J. Józefczuk).

Dolina Łachy – powrót do naturalnych procesów w dolinie rzecznej

ołożenie: woj. dolnośląskie, powiat wołowski, gmina Wińsko

Łacha to mała rzeczka wijąca się pomiędzy Wzgórzami Strupińskimi i Wińskimi, uchodząca do Baryczy pod Wąsoszem. Kilkadziesiąt lat temu meandrujący ciek wyprostowano i uregulowano a dolinę zmeliorowano doprowadzając do znacznego obniżenia poziomu wód.

W końcu lat 90. podjęto działania naprawcze, które pokazały, jak ważną rolę w zmniejszaniu skutków suszy pełni odtwarzanie naturalnych siedlisk i poprawa bioróżnorodności w dolinie rzeki. Działania polegały na wykupie gruntów (ok. 200 ha) w celu stworzenia sieci społecznych rezerwatów przyrody.

Zakupione łąki i ugory stopniowo przekształcano w użytki zielone. Prowadzono koszenie i wypas oraz przywracano funkcje retencyjne poprzez utworzenie oczek wodnych i kałuż ekologicznych. Część pozostawiono przyrodzie, aby nastąpiły procesy odnowienia się naturalnych siedlisk mokradłowych. W oczkach wodnych obecnie występuje traszka grzebieniasta i zwyczajna, a także traszka górską. Znaczna część obszaru została objęta już w 2007 roku ochroną w postaci ostoi sieci Natura 2000 „Dolina Łachy”. Podejmowane działania były możliwe dzięki szerokiej współpracy przyrodników, lokalnej społeczności i samorządu. Obszarem zarządza się Fundacja Przyrodnicza „pro Natura” z siedzibą w Trzciny Wołowskiej, która również prowadzi działania edukacyjne.

Mapa obszaru Natura 2000 dolina Łachy, Dokumentacja Planu Zadań Ochronnych obszaru Natura 2000 PLH020003 Dolina Łachy w województwie dolnośląskim

Dolina Łachy po renaturyzacji stanowi bogactwo siedlisk dla płazów i ptaków. Fot Krzysztof Konieczny

W Dolinie Łachy spotkać można wiele rzadkich gatunków zwierząt

Czajka (fot. J. Józefczuk)

Żuraw (fot. J. Józefczuk)

Gąsiorek (fot. J. Józefczuk)

Susel moręgowany (fot. J. Józefczuk)

Storczyk kukułka plamista (fot. J. Józefczuk)

Przemkowskie Bagno – przywrócenie przyrodzie i ludziom terenu lotniczych poligonów

Położenie: woj. dolnośląskie, powiat polkowicki, gmina Przemków

Przykładem przywrócenia prawidłowej retencji na byłych mokradłach położonych w dolinie rzeki Szprotawy jest obszar użytku ekologicznego Przemkowskie Bagno, położonego na terenie Przemkowskiego Parku Krajobrazowego. Przed wojną teren ten stanowiły użytki zielone wykorzystywane na cele rolnicze do koszenia i wypasu.

Po wojnie teren przez wiele lat funkcjonował jako lotniczy poligon wojsk radzieckich ulegając stopniowemu osuszeniu i degradacji z uwagi na niewłaściwie wykonane prace melioracyjne i odwadnianie terenów przyległych.

W latach 90 tych Fundacja Ekologiczna „Zielona Akcja” rozpoczęła starania o przywrócenie tego obszaru przyrodzie. Zrealizowano szereg działań polegających na odbudowie urządzeń melioracyjnych i przepustów retencjonujących wodę, przywrócono użytkowanie łąkarskie i pastwiskowe, rozpoczęto pozyskiwanie trzciny jako budulca do krycia strzech. Osiągnięto założone cele związane z przywróceniem bioróżnorodności tworząc bardzo dobre warunki siedliskowe dla ptaków wodno-błotnych poprzez podniesienie poziomu wody, teren również gromadzi wody w czasie wezbrań na rzece Szprotawie. Obecnie łąki wykorzystywane są do wypasu a przy pozyskiwaniu trzciny były zatrudniane osoby bezrobotne.

Przemkowskie Bagno – przywrócenie przyrodzie i ludziom terenu lotniczych poligonów

Położenie: woj. dolnośląskie, powiat polkowicki, gmina Przemków

Przemkowskie Bagno dzięki sąsiedztwu rezerwatu przyrody Stawy Przemkowskie stały się atrakcyjnym terenem do turystyki edukacyjnej. Jest to obszar występowania 216 gatunków ptaków, w tym 147 gatunków lęgowych, które mają bardzo dogodne warunki do żerowania, gniazdowania i przelotów.

Działania były możliwe dzięki współpracy wielu różnych podmiotów w tym Przemkowskiego Parku Krajobrazowego i przemkowskiego samorządu oraz środkom finansowym z różnych źródeł m.inn Fundacji Ekofundusz, Fundacji DOEN, Globalnego Funduszu Środowiska GEF/SGP, Fundacji Batorego, WFOŚ i GW we Wrocławiu, LGD Wrzosowa Kraina, LGR Dolnośląska Kraina Karpia. Obecnie terenem opiekuje się Dolnośląski Zespół Parków Krajobrazowych.

Wypas i użytkowanie Przemkowskiego Bagna. Fot. Andrzej Ruszlewicz

Jeden z mieszkańców tutejszych trzcinowisk - własatka
Fot. Jakub Józefczuk

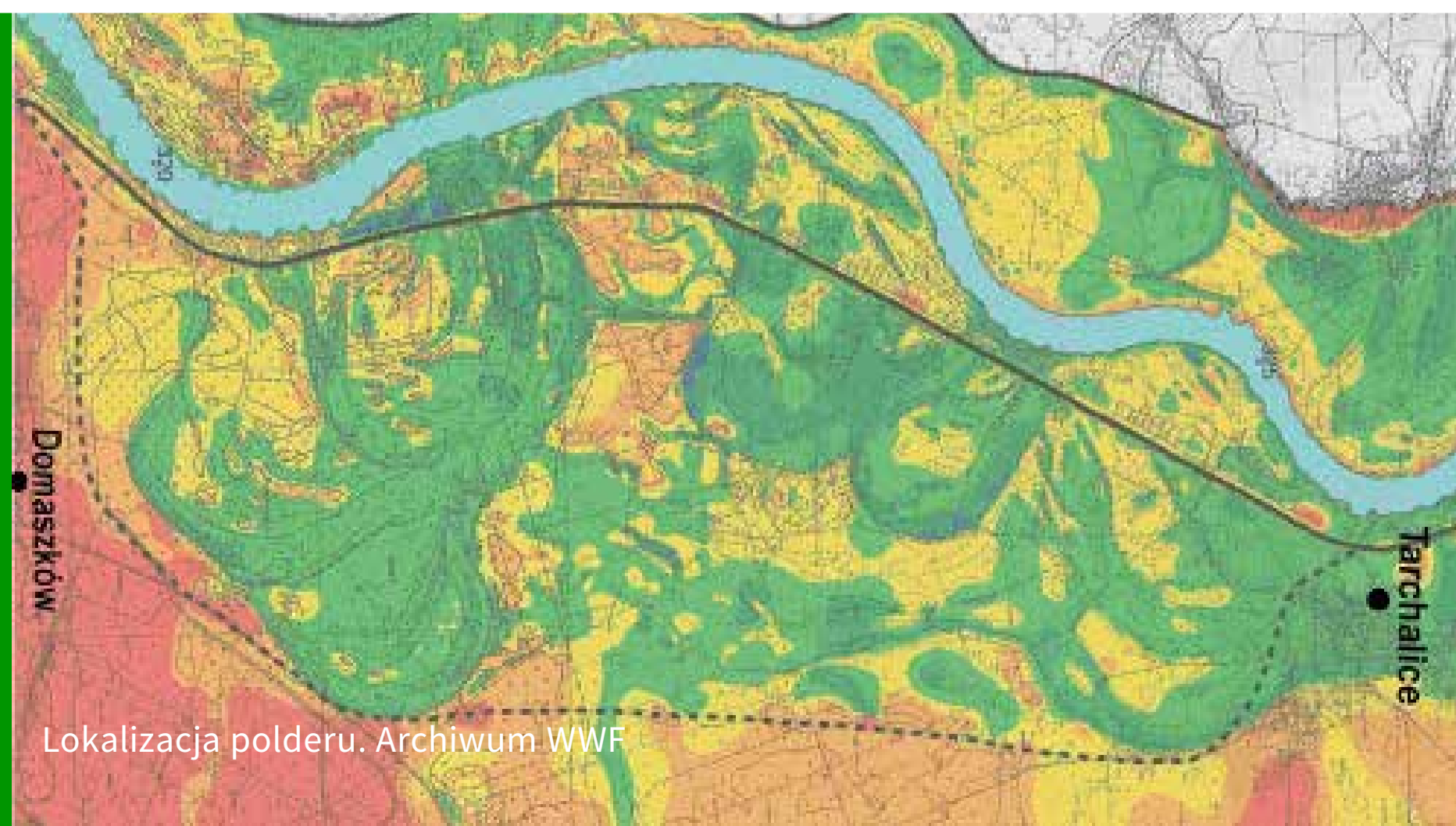
Odtwarzanie naturalnej retencji przeciwpowodziowej w Dolinie Odry polder Domaszków – Tarchalice

Położenie: woj. dolnośląskie, powiat wołowski, gmina Wołów

Przykładem adaptacji do zmian klimatu wspierającej ochronę przeciwpowodziową i retencję dolinową był projekt zrealizowany w dolinie rzeki Odry w gminie Wołów. Projekt polegał na powiększeniu strefy zalewowej poprzez odsunięcie od koryta Odry wałów przeciwpowodziowych i odtworzenie strefy naturalnych zalewów pomiędzy Domaszkowem a Tarchalicami.

Rezultaty projektu to poprawa bezpieczeństwa przeciwpowodziowego i odtworzenie ok. 600 ha terenów zalewowych. Odtworzenie strefy zalewowej umożliwiło na regenerację przesuszonych lasów łągowych i poprawę warunków siedliskowych na obszarze Natura 2000 „Łęgi Odrzańskie”.

W ramach projektu wybudowano nowy wał przeciwpowodziowy, zaś stary częściowo rozebrano umożliwiając swobodne wlewy wód rzecznych do systemów starorzeczy. Odtwarzając naturalny charakter zalewu wód wezbraniowych przywrócono procesy w obrębie fragmentu dna doliny Odry. Działanie zmniejszyło ryzyko przerwania obwałowań na wysokości miejscowości Domaszków i Tarchalice. W przypadku wystąpienia powodzi zrenaturyzowany odcinek doliny może zretencjonować do 12 milionów m³ wody, co oznacza

Lokalizacja polderu. Archiwum WWF

Wał na polderze Tarchalice-Domaszków. Fot. Andrzej Ruszlewicz

Odtwarzanie naturalnej retencji przeciwpowodziowej w Dolinie Odry polder Domaszków – Tarchalice

Położenie: woj. dolnośląskie, powiat wołowski, gmina Wołów

obniżenie poziomu wody o około 0,5 m na odcinku około 6,5 km (<http://www.gdos.gov.pl/zakonczenie-realizacji-projektu-domaszkow-tarchalice>).

Projekt został zrealizowany przez Dolnośląski Zarząd Melioracji i Urządzeń Wodnych we Wrocławiu przy współpracy merytorycznej WWF Polska, RZGW we Wrocławiu, Regionalnej Dyrekcji Ochrony Środowiska we Wrocławiu, Nadleśnictwa Wołów, Starostwa Powiatowego i Urzędu Miasta i Gminy w Wołowie, Deutsche Bundesstiftung Umwelt (DBU).

Łęg topolowo - wierzbowy występujący na polderze. Fot. Andrzej Ruszlewicz

Topla biała to jeden z gatunków tworzących łęgi wierzbowo - topolowe. Fot. Jakub Józefczuk

Odtwarzanie zadrzewień na terenach rolniczych Wielkopolski

Położenie: woj. wielkopolskie

Coraz dłużej trwające susze oraz silne wiatry zwiększają podatność gleb na erozję w Wielkopolsce. Duże obszary wielkopowierzchniowych upraw pozbawione zielonej bariery ochronnej w postaci zadrzewień, zielonych miedz, stanowią niemal pustynie o niskiej bioróżnorodności. Dlatego w ramach adaptacji do zmian klimatu, odtwarzanie pasów zadrzewień na terenach rolniczych jest bardzo ważne. Zadrzewienia liniowe wspierają retencję krajobrazową wód opadowych, łagodzą skutki suszy i zmniejszają podatność gleb na erozję wietrzną, tworzą również lokalne korytarze migracyjne dla zwierząt oraz stanowią siedliska dla wielu gatunków owadów i ptaków.

Zespół Parków Krajobrazowych Województwa Wielkopolskiego realizuje szereg działań mających na celu odtwarzanie i uzupełnianie zadrzewień. Przy nasadzeniach rekomendowane są rodzime gatunki drzew i krzewów, dobrane do siedliska i typu gleby, i zabezpieczane przez pierwsze lata wzrostu. Aleje i szpalery nasadza się średnio co 8-10 m, natomiast w sąsiedztwie dróg polnych po których porusza się ciężki sprzęt, warto obsadzać jednostronnie lub wprowadzać zakrzaczenia np. tarniny. Jednym z lokalnych przykładów są nasadzenia wierzb z żywokołów, które uzupełniają istniejące aleje wierzb oraz tworzą siedlisko dla cennego chronionego owada pachnicy dębowej.

Działania od wielu lat realizuje Zespół Wielkopolskich Parków Krajobrazowych przy współpracy samorządów i społeczności lokalnych.

Nasadzenia drzew przy śródpolnych drogach. Fot. ZPKWW

Pozyskiwanie wierzb z żywokołów. Fot. ZPKWW

Rewitalizacja stawów w zabytkowym parku w Niwiskach

Położenie: woj. lubuskie, powiat zielonogórski, gmina Nowogród Bobrzański

Niwiska to licząca 400 mieszkańców miejscowość, znajdująca się niecałe 20 km na południe od Zielonej Góry. We wsi znajduje się unikalny kościół obronny z XIII wieku oraz zabytkowy pałac wraz z otaczającym go parkiem o powierzchni ponad 10 ha. Przez park przepływa naturalnie meandrująca rzeczka Urzucianka, a w jego centrum znajdują się dwa wyschnięte niegdyś stawy.

Od 2015 roku Stowarzyszenie Park w Niwiskach, realizuje działania na rzecz rewitalizacji parku. Prowadzone są cykliczne prace mieszkańców, mające na celu odtworzenie parkowych polan widokowych i ścieżek poprzez usuwanie samosiewów drzew i krzewów, w tym gatunków inwazyjnych. Podjęto również skuteczne działania w celu odtworzenia wyschniętych stawów. Odbudowano główną zastawkę z dębowych desek przekazanych przez Nadleśnictwo Nowa Sól, poprawiono funkcjonowanie mnicha łączącego staw z Urzucianką oraz dogęszczono groblę oddzielającą staw od rzeki.

Stawy w Parku w Niwiskach. Fot. Marek Maciantowicz

Dzięki przeprowadzonym pracom już pierwszej wiosny w parkowych stawach przystąpiły do godów 4 gatunki płazów. Widoczne są żerujące ptaki wodno-błotne, w tym czapla biała. W pobliżu nad rzeką gniazduje zimorodek i pliszka górską. Dodatkowym walorem jest zwiększony potencjał retencyjny stawów i podniesiona wilgotność w bezpośrednio sąsiadujących parkowych grądach i łągach.

Parkiem opiekuje się lokalne Stowarzyszenie Park w Niwiskach oraz mieszkańcy miejscowości.

Łąka kwietna – miejsce retencji i bioróżnorodności w warunkach miejskich

Położenie: woj. lubuskie, powiat zielonogórski, gmina Zielona Góra

Przyroda wykształciła wiele skutecznych metod na gromadzenie i oszczędzanie wody. Rośliny doskonale to robią a dobrym przykładem może być właśnie łąka.

Centrum Nauki Keplera – Centrum Przyrodnicze w Zielonej Górze popularyzuje ideę tworzenia łąk kwietnych w mieście. Są one alternatywą dla trawników.

Kolorowe łąki nie tylko upiększają miasto. Wzbogacają miejską przyrodę, oczyszczają powietrze i glebę, kumulują wilgoć i obniżają temperaturę powietrza. Dają pożywienie i schronienie dla wielu zwierząt np. pszczoł, motyli. Warto wybrać gatunki, które kwitną długo – od wczesnej wiosny do późnej jesieni.

Dla łąki przy Centrum Przyrodniczym wysiano odporne na suszę gatunki ciepłolubnych i napiaskowych muraw m.in.: czyściec prosty, koniczyna polna, dąbrówka kosmata, przelot pospolity, driakiew żółta, zawciąg pospolity, przetaczniki. Łąka jest zróżnicowana kolorystycznie i gatunkowo. Mieszkańcy przynieśli własnoręcznie zebrane nasiona roślin łąkowych do banku nasion utworzonego przy Centrum.

Łąki kwietne pojawiły się w Zielonej Górze za sprawą budżetu obywatelskiego. To mieszkańcy wskazali już w 2016 roku, że chcą aby były zakładane w mieście. Centrum Przyrodnicze wspólnie z Zakładem Gospodarki Komunalnej w Zielonej Górze przystąpiło w 2019 r. do realizacji projektu, który ma na celu tworzenie nowych łąk kwietnych w mieście i popularyzację tego trendu wśród mieszkańców.

Zakładanie łąki kwietnej. Fot.CNK-CP

Gospodarstwo rolne Mariana Raka

Położenie: województwo dolnośląskie, powiat wrocławski, gmina Kąty Wrocławskie, powierzchnia: 62,36 ha

Gospodarstwo położone jest w Parku Krajobrazowym Dolina Bystrzycy. W gospodarstwie prowadzona jest produkcja roślinna, w tym uprawy rolnicze, sadownicze i szkółkarskie, a od 2009 roku również produkcja zwierzęca – chów bydła opasowego rasy Lemousine.

Duża świadomość ekologiczna Pana Mariana pozwoliły, w niegdyś intensywnie prowadzonym gospodarstwie, na stworzenie enklaw przyrodniczych, które stanowią rekompensatę dla przyrody. Bardzo rozsądnie i stopniowo Pan Marian zaczął oddawać przyrodzie te fragmenty swojej ziemi, które nie stanowiły cennych ziem, jak okrajki pól, na których trudno operować maszynami, pasy przylegające do rowów, długo utrzymujące się tereny podmokłe trudne w uprawie i przynoszące niewielkie plony.

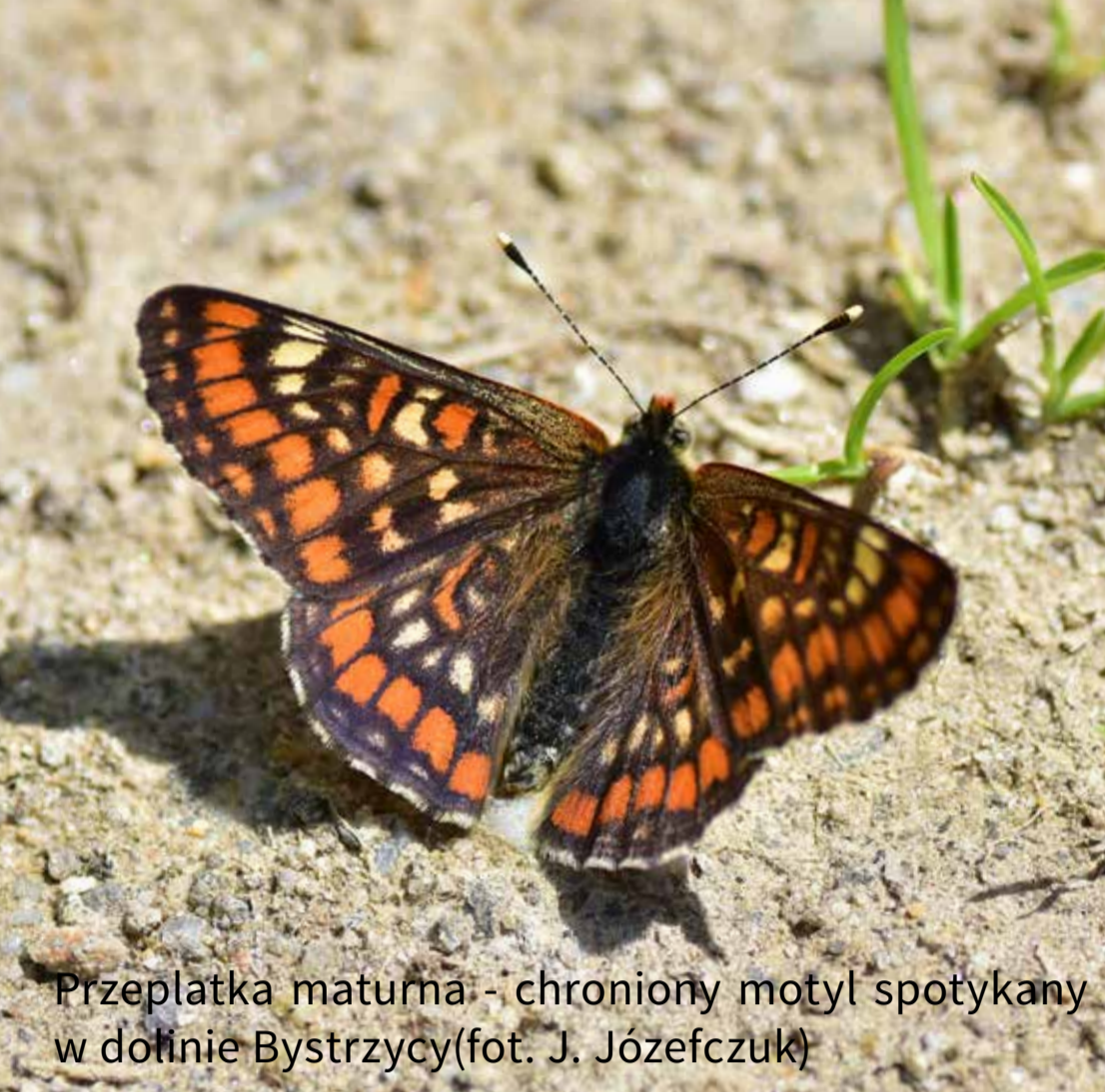
Ostoje przyrody – elementy krajobrazu nieużytkowane rolniczo to:

- ▶ 7 oczek wodnych z czego 5 zostało założonych przez rolnika,
- ▶ prawie 1500 m roślinnych stref buforowych o szerokości 5 m,
- ▶ ponad 1000 m roślinnych stref buforowych o szerokości 2 m,
- ▶ ponad 1900 m miedz o szerokości 5 m,
- ▶ około 2500 m żywopłotów,
- ▶ szpalery drzew wzdłuż dróg i cieków wodnych o długości około 2 km (lipy, wierzby, dęby, graby, buki, róże i głogi).

Środki finansowe: dopłaty rolne.

Wizyta studyjna w gospodarstwie Pana Mariana Raka (fot. K. Konieczny).

Przeplatka maturna - chroniony motyl spotykany w dolinie Bystrzycy (fot. J. Józefczuk)

Rzeka Bystrzyca (fot. J. Józefczuk)

Podmokła łąka w dolinie Bystrzycy (fot. J. Józefczuk)

Spółecznie zagospodarowane oczko wodne w Nurzynie

Położenie: woj. lubelskie, powiat łukowski, gmina Trzebieszów

Oczko wodne położone w centrum wsi w woj. lubelskim, niegdyś służyło do pozyskiwania gliny do budowy okolicznych domów. Mieszkańcy w 2009 r. przygotowali przy zbiorniku miejsce do rekreacji z wiatą i boiskiem do gier zespołowych. Jednak od kilku lat mieszkańcy obserwowali obniżanie poziomu wody w zbiorniku, zamulenie i zakwity glonów. Mieszkańcy podjęli inicjatywę poprawy stanu zbiornika, wspólnie zaplanowano przeprowadzenie prac rewitalizujących zbiornik, które miały na celu ograniczenie spływu wód powierzchniowych z okolicznych pól uprawnych i nadmierne użyźnienie zbiornika oraz poprawę warunków siedliskowych dla gatunków związanych ze zbiornikiem.

Główne prace, które przeprowadzono to:

- ▶ odmulenie oczka, łagodne ukształtowanie linii brzegowej oraz pozostawienie płytszych zatok, przez co stworzone zostaną dogodne warunki dla płazów,
- ▶ wykonanie nasadzeń kwitnących drzew i krzewów wokół oczka wodnego,
- ▶ montaż budek dla ptaków oraz nietoperzy, zrobienie i powieszenie domków dla owadów,
- ▶ wykonanie tablic edukacyjnych,
- ▶ montaż kładki edukacyjnej wzdłuż brzegu zbiornika.

Mieszkańcy stworzyli dla siebie nie tylko ciekawy teren do rekreacji, ale również miejsce do edukacji przyrodniczej.

Środki finansowe: NFOŚiGW w ramach projektu „Razem dla Klimatu” Fundacji FDPA.

Staw w Nurzynie (fot. FEZA)

Odmulanie stawu (fot. FEZA)

Żaba wodna (fot. J. Józefczuk)

Założenie ogrodu barwierskiego na górskim zboczu w Chrośnicy

Położenie: woj. dolnośląskie, powiat jeleniogórski, gmina Jeżów Sudecki

Chrośnica to niewielka, malownicza wieś położona na Pogórzu Kaczawskim, w sąsiedztwie Jeleniej Góry, woj. dolnośląskie.

W 2013 r. w jednym z zabytkowych zabudowań założono Ekomuzeum Tkactwa nawiązując do starych tradycji lniarskich regionu. Aby umożliwić uczestnikom zajęć warsztatowych naturalne barwienie tkanin, założono ogród barwierski, który wymagał ukształtowania trzech, tarasów na górskim zboczu. Obficie spływające z tarasów wody powierzchniowe w okresach deszczu, gromadzone są w wykopanym oczku wodnym, które wykorzystywane są również do podlewania ogrodu. W ogrodzie rosną rośliny barwierskie (rumian, krokosz, ostróżka, nachyłek krwawnik, wrzos), które są też przyjaznym siedliskiem dla owadów zapylających. Ekomuzeum stało się inspiracją dla założenia przez mieszkańców Wioski tematycznej Barwnych Wątków.

Środki finansowe: PROW 2007 – 2013 – LGD Partnerstwo Ducha Gór.

Ogród w Chrośnicy (fot. FEZA)

Rabaty obsadzone roślinami barwierskimi (fot. FEZA)

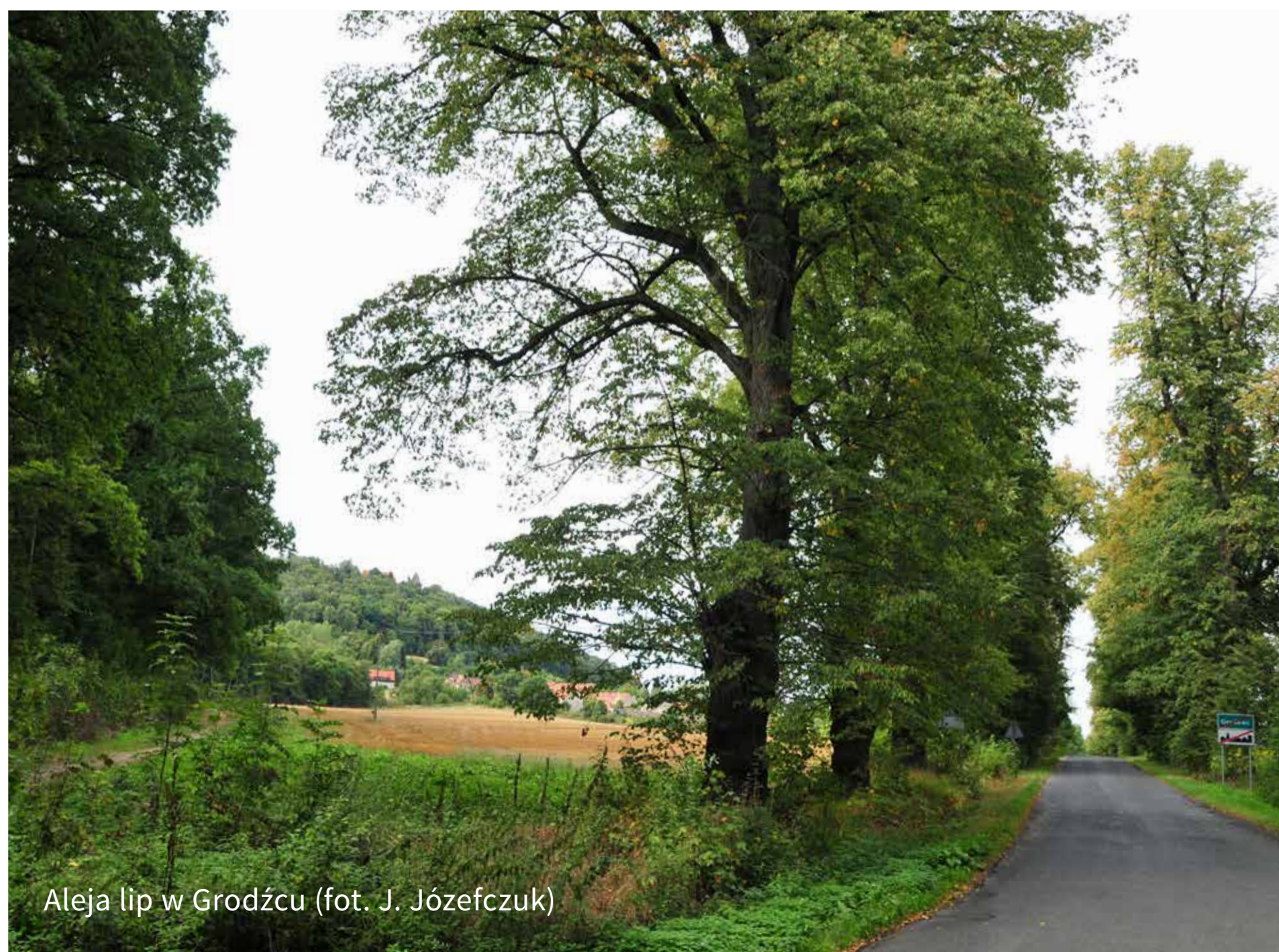
Rewitalizacja zabytkowej alei w Grodźcu

Położenie: woj. dolnośląskie, powiat złotoryjski, gmina Zagrodno

Wzdłuż drogi powiatowej z Olszanicy do Grodźca, woj. dolnośląskie, u stóp góry Grodziec i starego zamku obronnego rozciąga się zabytkowa aleja lipowa, założona ok. 300 lat temu. Aleja, na skutek naturalnych procesów starzenia się drzew, została mocno przerzedzona. Społeczność lokalna wsi zdecydowała o konieczności uzupełnienia drzewostanu o nowe nasadzenia, tak aby zachować ciągłość funkcjonowania alei oraz zachować jej zabytkowy charakter. Aleja nie tylko chroni okoliczne domostwa i pola uprawne przed uderzeniami wiatru, ale także retencjonuje wodę opadową, którą powoli oddaje w czasie upałów, zapewnia cień i stanowi przyrodniczy zabytek. Występuje tu wiele gatunków związanych ze starymi dziuplastymi drzewami m.in. różne gatunki dzięciołów oraz chronione i rzadkie chrząszcze: kwietnica okazała, pachnica dębowa.

W ramach projektu wykonano inwentaryzację alei, uzyskano zezwolenie na prowadzenie prac rewitalizacyjnych od właściciela drogi Starostwa Powiatowego, wykonano dosadzenie 110 szt. lip, wykonano prace pielęgnacyjne sędziwych drzew w alei oraz wystąpiono z wnioskiem do Urzędu Gminy w sprawie uznania alei jako pomnika przyrody.

Środki finansowe: NFOŚiGW w ramach projektu „Oddolne inicjatywy dla zachowania bioróżnorodności i ochrony siedlisk owadów zapylających” Fundacji Ekologicznej „Zielona Akcja”.

Aleja lip w Grodźcu (fot. J. Józefczuk)

Zabytkowa aleja lip w Grodźcu

Szpaler okazałych lip (fot. J. Józefczuk)

Nowe nasadzenia (fot. J. Józefczuk)

Kwietnica (fot. J. Józefczuk)

Najgrubsza z lip (fot. J. Józefczuk)

Nowe nasadzenia (fot. FEZA)